

ESTATUS I DISTRIBUCIÓ DELS MAMÍFERS CARNÍVORS A LA CONCA DEL RIU GAIÀ

Al Joan Mª Mialet, perquè cada racó d'aquest riu i la vida que hi bull, són teus.

*Jaume Solé i Herce
C.H.N.C.B.*

0. AGRAÏMENTS

Les característiques dels estudis de distribució requereixen la col.laboració d'un gran nombre de naturalistes, que aporten en més o menys grau les seves dades de camp, fent el treball més complet. Destaquen M. Sendra, M. Domingo, F. Parés, X. Tanco, Sr. Millan, T. Bara i F. Aguilar.

El Sr. Palacios, de la Secció Territorial de la Direcció General del Medi Natural, va deixar-nos fer un extracte de captures cinegètiques de la temporada 91-92.

El veterinari Cristian Gortazar gran coneixedor de les guineus, ens ha aproximat una diagnosi de les seves dolències.

Per acabar volem agrair la seva col.laboració a tota aquella gent que viu a la Conca com F. Armengol, Sr. Solé, F. Governa, i d'altres pagesos, caçadors o pastors, amb qui hem parlat de la fauna i dels seus canvis. Amb ells encara hem reviscut el campeig de les llúdries amb les seves cries.

Durant la realització de part del treball s'ha gaudit d'una ajuda de la Diputació de Tarragona.

1. INTRODUCCIÓ

L'any 1986 s'inicien visites a la conca del Gaià per recopilar dades referides a la fauna. Després de consultar les publicacions existents referides a les diferents classes vertebrades, es considera insuficient la informació escrita sobre aquest territori. Aquí sorgeix el plantejament d'un treball integrat vers la fauna vertebrada, d'aquest aquí s'exposen els resultats obtinguts referits als mamífers carnívors (Família Cànids, Fam. Mustèlids i Fam. Vivèrrids). Respecte l'estudi de la mastofauna, a la bibliografia hom ha trobat treballs generals de distribució d'espècies inclosos dins d'estudis de zones geogràfiques molt extenses. Així apareixien, El poblament dels grans mamífers a Catalunya.

1 Carnívors (RUIZ, 1990) o el volum 13 de la Història natural dels PPCC dedicat als amfibis, rèptils i mamífers.

L'interès general de la fauna de la Conca, el dona la confluència d'espècies pròpiament mediterrànies i d'altres de distribució més septentrional, de tipologia centroeuropea, pròpies de la Catalunya humida. Aquest fenomen es dona gràcies a la gran varietat de biòtops des del nivell del mar als 1000m, i d'un clima i vegetació

mediterranis litorals a uns altres eminentment continentals. Sistemàticament l'estudi s'inicia l'any 91 i transcorre fins a les acaballes del 92, mostrejant-se tots els sectors i biòtops de la conca.

A l'hora de planificar el treball, s'han delimitat diferents sectors amb criteris principalment geològics i botànics (fig.3). L'orografia i la manca de temps han donat algunes diferències en el grau de prospecció d'aquests sectors. Els resultats reflecteixen diferents aspectes de la comunitat vertebrada estudiada. Principalment es donen les distribucions i l'estatus de cada espècie i en alguns casos s'aporten dades sobre ecologia tròfica i de poblacions.

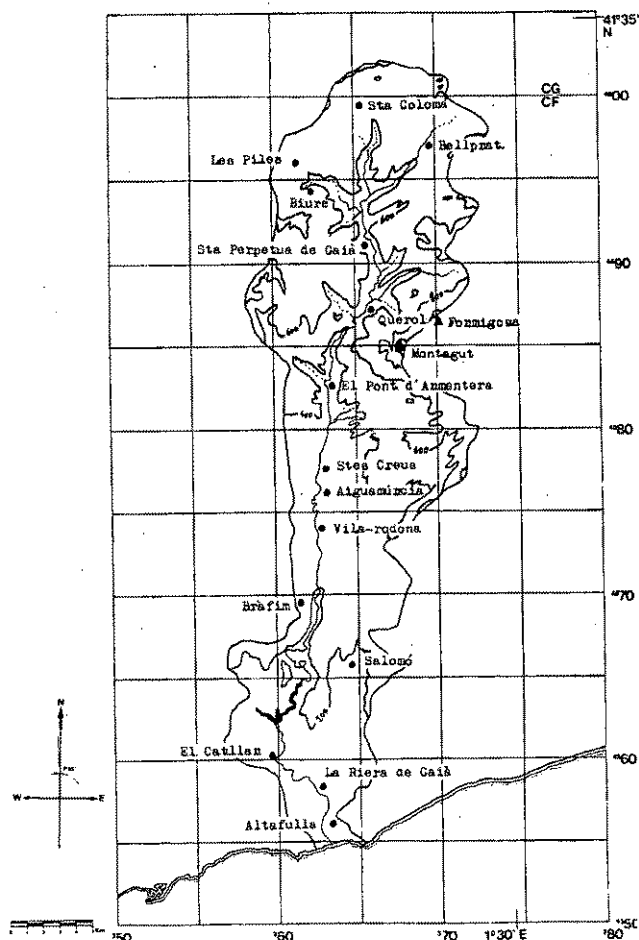

Fig 1: Marc geogràfic.

2. ÀREA D'ESTUDI

El riu Gaià s'emmarca totalment dins la xarxa fluvial litoral catalana. Neix de la unió de diversos torrents a l'altiplà de la baixa Segarra, i drena les aigües a la Mediterrània després de recórrer 74 km. L'aportació mitjana d'aigua és de 28 hm³. La superfície de la conca és de 423,84 km². Les màximes alçades s'assoleixen al Montagut 964 m i al Formigosa 1.002 m, l'alçada mitjana és de 463 m.

Després del paleogen de la capçalera, el riu obre importants engorjats en el triàsic de la Serralada Pre-litoral aprofitant línies de falla. Al Pont d'Armentera s'enfonsa fins a 50m. en les gresos i conglomerats de la plataforma miocènica. Fins a Montferri arriben les terrasses, donant pas a les calcàries i dolomies del cretaci on el curs del riu es fa irregular i on se situa l'embassament del Catllar. L'embocadura es fa a Tamarit, i forma una plana al·luvial de materials quaternaris de 2 km d'amplada.

El Bloc del Gaià es troba dèbilment deformat amb plecs d'orientació NE-SW. La morfologia de la conca és allargada amb direcció N-S, i s'estreny en arribar al mar.

Actualment, el pantà impedeix l'abocament de les aigües al mar. Presa avall només es manté l'aigua tot l'any, en uns interessants aiguamolls a la desembocadura.

El clima clarament mediterrani presenta variacions. Al nord, mediterrani temperat i al sud, mediterrani marítim,

separats per la Serralada Pre-litoral.

La vegetació a la conca és netament mediterrània, ho posa de manifest el percentatge de papilionàcies existents, el 10,21% del total de les fanerògames (MASCLANS, 1949). Els dominis de vegetació estan representats per 4 associacions. Potencialment ocuparien la major part de la superfície l'alzinar litoral (*Quercetum ilicis*) i l'alzinar continental o carrascar (*Q. rotundifoliae*).

El paisatge actual (fig.2), però, es troba molt influït directament o indirectament per l'acció de l'home, sobretot a les planes. Les transformacions en conreus cerealistes, representa quasi el 40% a la Conca de Barberà. A l'Alt Camp principalment trobem vinya i ametllers, i al Tarragonès cultius de garrofers. La fisionomia del paisatge, a causa dels incendis forestals ha estat molt alterada, i apareixen grans zones amb diferents estadis de recuperació del bosc. Garrigues ben constituïdes es troben al serrat del Camadall, al Quer o a les Ordres i brolles en aquelles zones que han sofert més recentment l'efecte dels focs, als sectors 2 i 3. En la majoria de zones forestals, l'alzinar o la roureda en regeneració es troben lligats al pi blanc (*P.halepensis*) o a la pinassa (*P.nigra ssp. salzmanni*). Pràcticament només apareixen alzinars i rouredes ben constituïts, lligats a les zones més feréstegues i sovint al voltant dels barrancs dels sectors 1,2 i 3 (T. Roig, Lloreda o la Fou). A la part superior del Montagut i a la serra de Formigosa es troben bosquets de pi roig (*P.silvestris*). L'àrea del margalló (*Chamaerops humilis*) s'estén penetrant en el riu fins al sector 3 a Salmella.

La vegetació de ribera és poc espectacular a causa de l'explotació a la que es veu sotmesa. En alguns llocs com a Santes Creus el *Populetum albae* està ben representat, i en d'altres a la part alta ho estan els serguers (*Salix sp.*)

3. MATERIAL I MÈTODES

Les dades de distribució anotades, atesa la relativa mobilitat d'aquest grup, es representen en el mapa en forma d'atlas, sobre un reticulat d'U.T.M. de 5x5 km dins els quadrants CF i CG.

L'existència d'un punt en una quadrícula, indica la confirmació directa dels autors de la presència de l'espècie o la informació d'una captura recent d'algun individu. En alguns casos s'han anotat també aquelles dades provinents de comunicacions verbals de primer ordre. La major part de la recerca s'ha dedicat a la prospecció de l'àrea d'estudi (observació directa i recerca d'evidències de presència com excrements, restes d'alimentació, petjades o individus morts).

Per la fauna "cinegètica" s'han consultat els registres de captures corresponents a la temporada de caçera 90-91. També han resultat de gran ajut les enquestes fetes a caçadors sobre la fauna dels darrers anys.

4. RESULTATS

El codi emprat pel llistat d'espècies és el dissenyat per F.Llimona i E.Mateu (1988) per la fauna de les muntanyes de Prades, amb algunes modificacions:

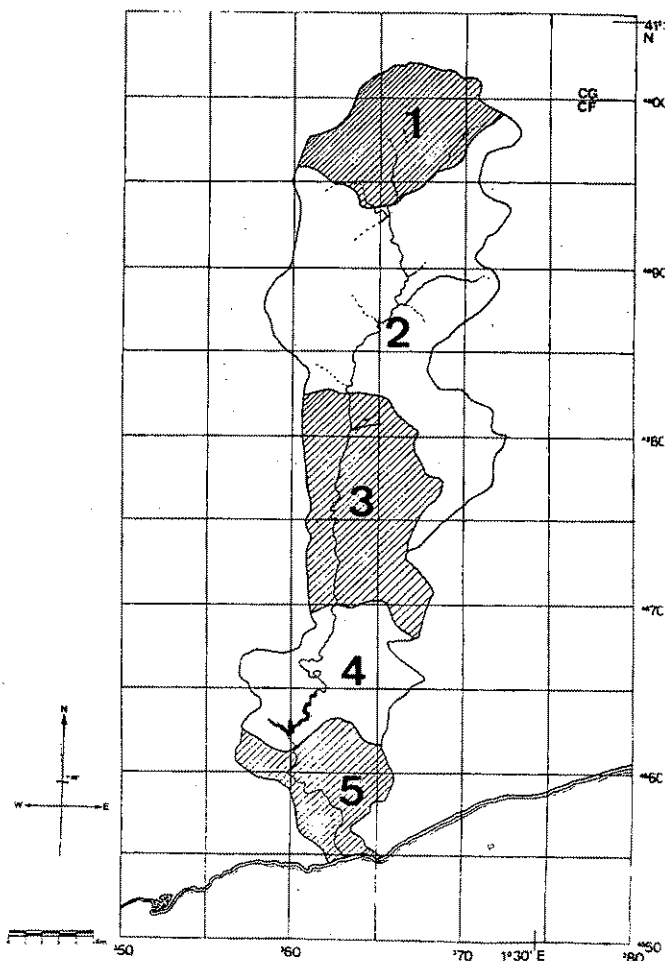

Fig 3: Sectors

BLOC 1 : Es marquen aquells SECTORS on l'espècie ha estat constatada personalment, amb dada bibliogràfica o a través d'una informació verbal de primera font.

BLOC 2 : Marquem aquells AMBIENTS on pot generalment trobar-se l'espècie. Per les ubiquistes serà més informatiu, mentre que les generalistes podran observar-se arreu.

- (B) Ambients forestals : pinedes, alzinars i rouredes.
- (R) Ambients rupícoles i cavernícoles.
- (Rb) Ambients de ribera que inclou ambients aquàtics puntuals.
- (Arb) Ambients arbustius i oberts, incloent els diferents estadis de recuperació del bosc.
- (Ant) Ambients rurals, agrícoles i antròpics.

BLOC 3 : Indica l'abundància i l'estat de conservació de les poblacions

- 1- Espècie raríssima o en perill d'extinció.
- 2- Rara o amenaçada.
- 3- Escassa.
- 4- Població moderada, distribució restringida.
- 5- Població moderada, distribució àmplia.
- 6- Espècie abundant i ben distribuïda.

4. RESULTATS.

ESPÈCIE	SECTORS					AMBIENT					DISTRIBUC.	
	1	2	3	4	5	B	R	RB	ARB	ANT		
Fam. Canids												
Guineu (<i>Vulpes vulpes</i>)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		6
Fam. Mustelids												
Fagina (<i>Martes foina</i>)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		5
Mostela (<i>Mustela nivalis</i>)	*	*	*	*	*	*	*	*	*	*		4
Fura o Turó (<i>Mustela putorius</i>)	*	*	*			*		*				3
Toixó (<i>Meles meles</i>)	*	*	*	*	*	*		*	*	*		5
Llúdrin (<i>Lutra lutra</i>)		*						*				1
Fam. Viverrids												
Gat mesquer (<i>Genetta genetta</i>)	*	*	*	*	*	*	*		*	*		5

5. DISCUSSIÓ

1) Guineu (*Vulpes vulpes*). Molt abundant en tota la comarca, es distribueix en tot tipus de biòtop. Preferentment als paisatges agrícoles en contacte amb boscos o torrents, on es refugia. Espècie amb un alt grau

d'antropofília, ha estat el carnívor més observat; fins i tot, quasi capturant un individu famèlic entre els sectors 2 i 3, que presentava tots els símptomes d'estar infectat pel virus causant del brom o "moquillo". També s'ha observat un individu al sector 4, sense pèl en tota la cua, segurament a causa de la sarna sarcòptica (*Sarcoptes scabiei*). La temporada de caçera 91-92 es la van declarar a Medi Natural la captura de 80 individus, 60 dels quals als sectors 4 i 5. La utilització de llaços en la seva captura és cada cop més generalitzada, s'han pogut constatar en un vedat i en dos mesos 40 captures.

2) Mostela (*Mustela nivalis*). A causa de la dificultat de detecció, tant d'excrements com d'individus vius, ha estat després de la llúdriga l'espècie amb menys cites. Presenta una distribució discontinua al mapa. Possiblement, tampoc sigui molt abundant, i es relaciona la disminució de les seves poblacions amb l'augment en la utilització de pesticides per l'agricultura. S'han detectat en 5 ocasions a la dieta de diferents parelles de ducs (*Bubo bubo*), éssent el carnívor més predat a l'àrea d'estudi per aquesta rapinyaire nocturna (SOLE, en premsa).

3) Turó (*Mustela putorius*). Espècie molt localitzada a la zona mediterrània catalana en algunes zones muntanyoses poc alterades (RUIZ, 1991). Malgrat que

no apareix a la bibliografia, s'ha constatat la seva distribució, amb una població que ocuparia la conca alta del Gaià i la capçalera del riu Corb a la Conca de Barberà, com a mínim.

Es detecta sempre lligat als cursos d'aigua, no apareix en aquelles zones on la pressió humana és més alta o on la qualitat de les aigües disminueix. L'observació d'individus no és rara, en algunes zones i fins i tot un exemplar va entrar en una granja i es va emportar una gallina, de la qual més tard vàrem trobar les restes a les rodalies. La darrera captura coneguda és l'any 1987 a Rauric.

4) Fagina (*Martes foina*). És una espècie generalista que es distribueix per tot arreu, en qualsevol habitat. Les densitats més altes es troben a les zones de garriga i bosc del sector 2. En general, apareix a la majoria de zones forestades i en d'altres agrícoles amb torrents

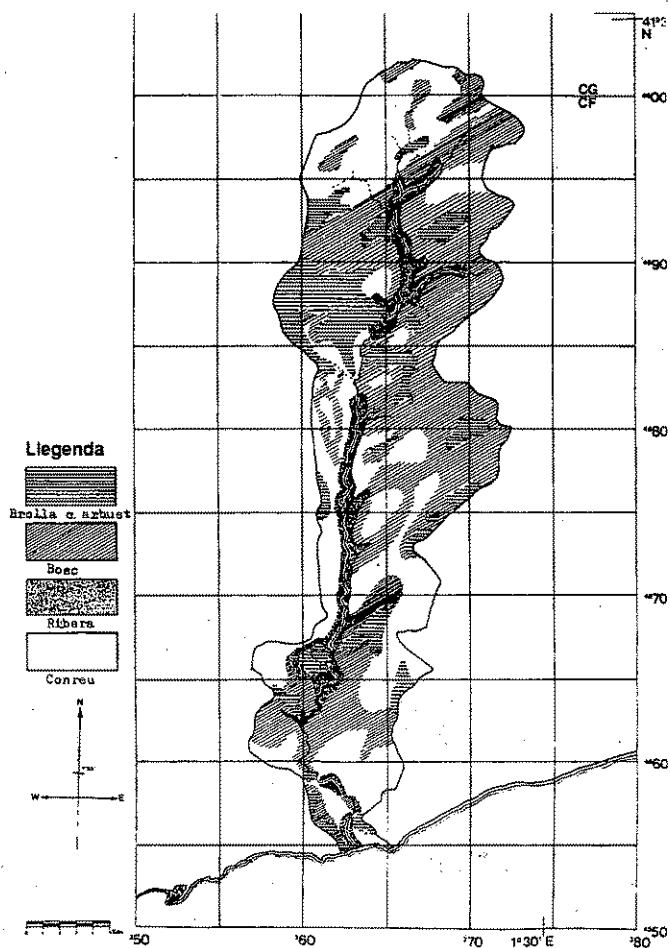

Fig 2: Ambients

pròxims. Molts cops ha aparegut en cingles compartits amb d'altres predadors i fins i tot freqüentment amb el duc, citat a la bibliografia com a controlador de les seves poblacions (DONAZAR, 1989).

5) Toixó (*Meles meles*). Trobat arreu, no presenta moltes limitacions ecològiques i ocupa tot tipus d'hàbitat. La temporada de caça 91-92 es declarà la captura de 20 exemplars. També s'han trobat caus i latrines en penya-segats sota nius de grans rapinyaires com l'aguila daurada (*Aquila chrysaetos*), l'a. perdiuera (*Hieraetus fasciatus*) i el duc (*Bubo bubo*), on aprofita probablement com a comensal les restes d'alimentació que poden caure.

6) Llúdrria (*Lutra lutra*). Es cita a la bibliografia fins a l'any 85 (RUIZ et GOSALVEZ, 1988). Després de realitzar diverses enquestes s'ha recopilat informació de la captura d'uns 20 individus fins l'any 1970 als sectors 1,2 i 3. Tres d'aquestes amb finalitat culinària i la resta capturades vives al mateix tram es destinarien a zoològics o la majoria al comerç de pells. La població es queda aïllada amb la construcció de l'embassament, i després d'aquest període de captures a finals dels anys 70 segurament només queden alguns individus com a població reductiva. Malgrat tot, l'aïllament que presenta gran part de la llera del riu, l'existència d'una població piscícola nombrosa i la presència del cranc ibèric (*Austropotamobius pallipes lusitanicus*), junt amb les

darreres observacions d'un exemplar l'any 1990 i d'algunes restes localitzades (BARA & BRULLES com. pers.), fan pensar en la presència d'algun individu divagant al marge de l'extinció.

Sens dubte, les característiques citades farien d'aquest riu un indret idoni per a la reintroducció i control d'exemplars si s'hagués de donar aquesta possibilitat a Catalunya.

7) Gat mesquer (*Genetta genetta*). Amb requeriments de tipus mediterrani, el trobem arreu, ocupant principalment les zones forestals i les garrigues. També s'han trobat individus en zones extensament conreades, però sempre amb torrents propers. Tendeix a utilitzar com a letrines els marges dels penya-segats damunt del riu, encara que també se'n localitzen en balmes i a les parts altes de serres desforestades. S'han constatat dos individus atropellats. En les poques anàlisis d'excrements realitzades, destaca un escurçó (*Vipera latasti*) de quasi un metre de longitud.

6. RESUM

El present treball tracta els paràmetres de distribució de 3 famílies de mamífers detectats a l'àrea d'estudi. Els cànids (1 espècie), mustèlids (5 sps.) i els vivèrrids (1 sp.), no s'ha constatat la presència del gat salvatge (*Felis catus*) (amb una població a les veïnes muntanyes de Prades), segurament per l'elevat grau d'humanització de la conca del Gaià i per la manca de grans zones inalterades.

En referència a l'estatus de les poblacions, destaquen les importants densitats de guineu, gat mesquer i toixó i la disminució d'espècies com la mostela, avui ja força rara. Se cita la presència fins fa poc temps d'una població de llúdrria (avui al marge de l'extinció) i l'existència d'una població de turó, fins ara no citada; que revaloritzen la importància mastològica de la conca.

Respecte a les distribucions en els diferents sectors, s'observa una relació en la disminució del nombre d'espècies presents respecte a l'augment de la humanització del medi. Així apareixen totes les espècies (7) al num.2, aquest el menys alterat i amb menys pressió humana. Per contra als num.4 i num.5 (zona litoral, amb el màxim d'humanització) només apareixen 5 espècies. Totes les espècies detectades poden explotar el biòtop que representa el bosc de ribera, mostrant-se de gran importància i interès per algunes espècies i com un element integrador de tota la resta de biòtops de la conca estudiada.

El present estudi evidencia la importància faunística de la conca del riu Gaià. Aquesta manté encara una notable representació de la comunitat de mamífers carnívors típica dels ecosistemes mediterranis.

BIBLIOGRAFIA:

-ARRIZABALAGA,A., MONTAGUT,E. & GOSALVEZ,J. (1986). *Introducció a la biologia i zoogeografia dels petits mamífers (insectívors i rosegadors) del Montseny, Catalunya*. CIRIT. Generalitat de Catalunya, Barcelona.

-DONAZAR,J.A. (1989). Variaciones geográficas y estacionales en la alimentación del Buho real (*Bubo bubo*) en Navarra. *Ardeola* 36(1), 1989, 25-39.

-GOSALVEZ, J. et. al. (1987). *Història natural dels P.P.C.C. Amfibis, rèptils i mamífers*. Enciclopèdia Catalana.

-LLIMONA, F. et al. (1988). *Fauna in "La natura i l'home a les muntanyes de Prades"*. C.E. Conca de Barberà, Montblanc.

-LOPEZ BONILLO,D. (1985) Geografia del Camp de Tarragona. *El Balcó* 3. Omnium cultural Tarragonès. Tarragona, 1985.

-RUIZ-OLMO,J. (1990). El poblament dels grans mamífers a Catalunya. I. Carnívors: distribució i requeriments ambientals. *Butll. I.C.H.N.*, 58 (Sec.Zool.,8).

-RUIZ-OLMO,J. & GOSALVEZ,J. (1988). Distribution of the otter, *Lutra lutra* L.1758, in the Iberian Peninsula. *Publ.Dept.Zool.Univ. Barcelona*, 14 : 121-132.

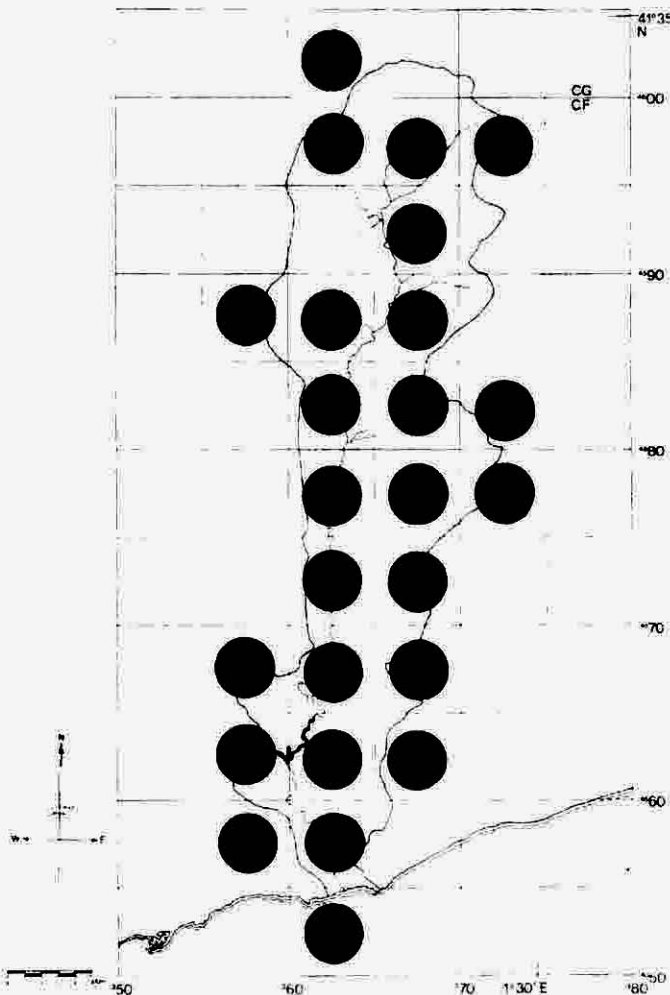
-SALAT BRUNEL,X. *Flora del riu Gaià*. Quaderns de Vilaniu, 13. I.E.V.

-SOLE,J., AGUILAR,F. & LOPEZ,M (1992) *Estudi de la comunitat vertebrada de la conca del riu Gaià*. (Inèdit).

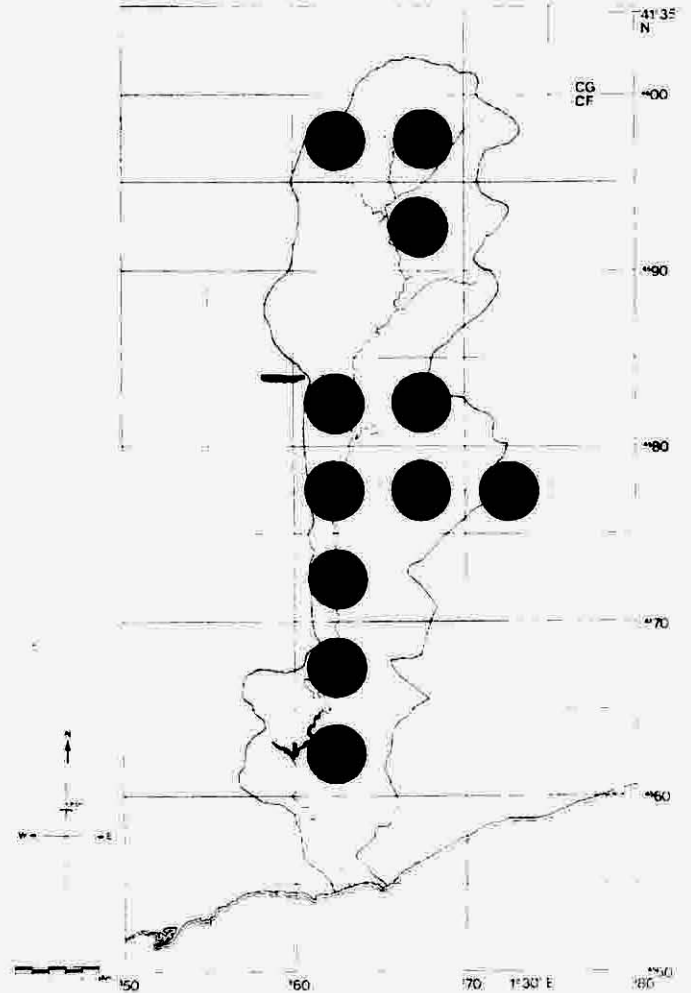
-SOLE,J., (1994) *Estudi preliminar de l'alimentació del Duc (*Bubo bubo*) a la conca del riu Gaià (Catalunya)*. VI Congrés de biologia i conservació dels rapinyaires mediterranis. Mallorca.

-MASSALLES,R et al. (1988). *Història natural dels P.P.C.C. Recursos geològics i sòl*. Enciclopèdia catalana Barcelona.

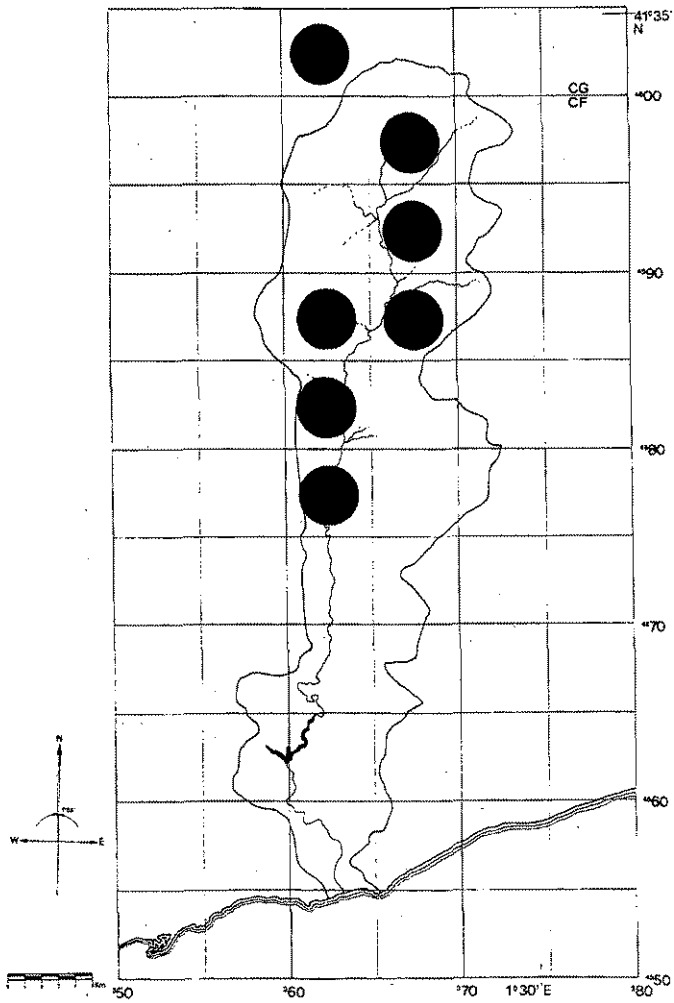
-MASCLANS,F. (1950) Aspecte general de la vegetació de la conca del riu Gaià. *But. I.C.H.N.*,37

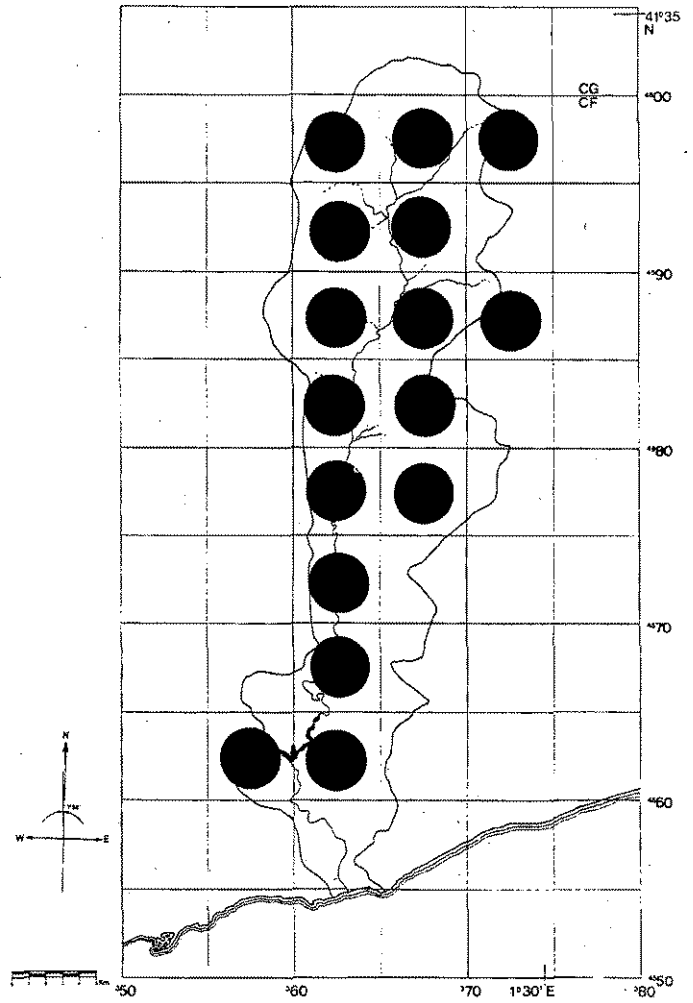
Guineu (*Vulpes vulpes*)

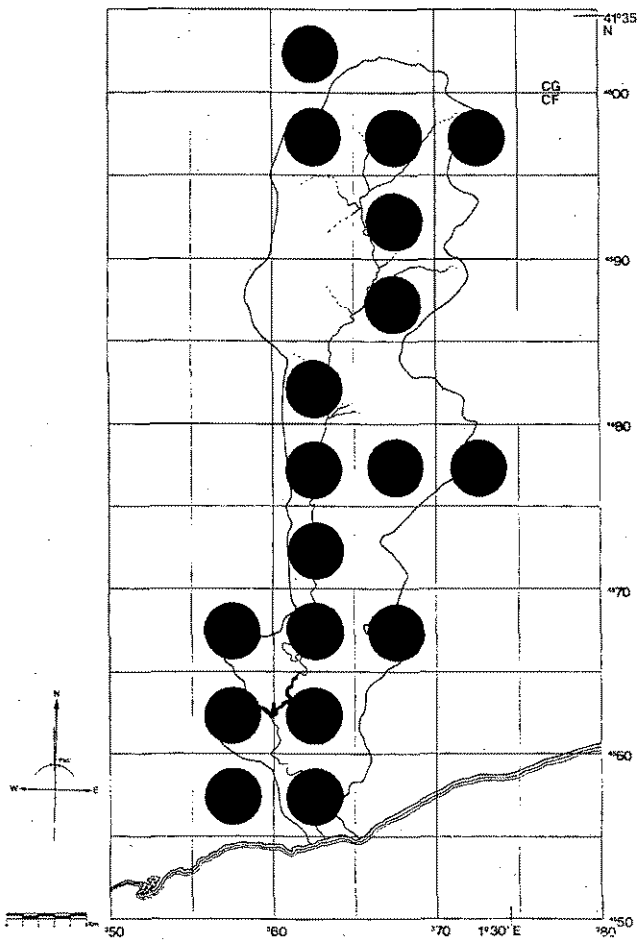
Mostela (*Mustela nivalis*)

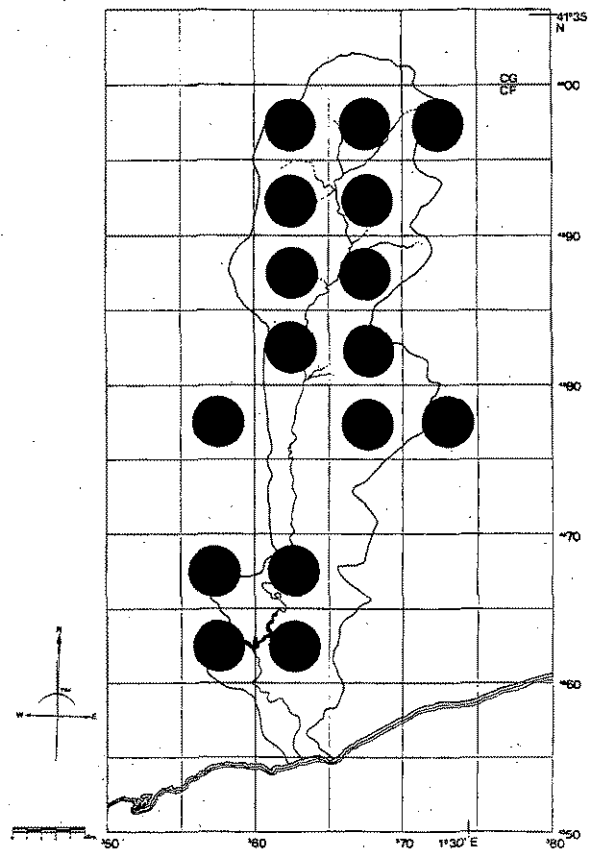
Turó o Fura (*Mustela putorius*)

Fagina (*Martes foina*)

Toixó (*Meles meles*)

Gat mesquer o geneta
(*Genetta genetta*)